

УДК 811.161.2'367.633+811.112.2'367.633

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ПРИЙМЕННИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СЛОВА УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ

Пособчук О. О.

У статті досліджуються особливості граматикизаційних процесів у сфері українських і німецьких прийменникових еквівалентів слова у зіставному аспекті. До аналізу та порівняння прийменникових еквівалентів української та німецької мов застосовуються основні принципи теорії граматикизації, зокрема, препозиціоналізації.

Ключові слова: граматикизація, препозиціоналізація, еквівалент слова, прийменниковий еквівалент слова.

В статье исследуются особенности грамматикализационных процессов в области украинских и немецких предложных эквивалентов слова в сопоставительном аспекте. В анализе и сравнении предложных эквивалентов украинского и немецкого языков применяются основные принципы теории грамматикализации, в частности, препозиционализации.

Ключевые слова: грамматикализация, препозиционализация, эквивалент слова, предложный эквивалент слова.

This article is devoted to the characteristic features of grammaticalization of Ukrainian and German prepositional equivalents of words. The author applies the main principles of the theory of grammaticalization and, particularly, prepositionalization, to examining Ukrainian and German prepositional equivalents of words.

Key words: grammaticalization, prepositionalization, equivalent of a word, prepositional equivalent of a word.

Кожного разу, коли мені здається, що з чотирьох загадкових відмінків я обрав єдино правильний, в моє речення втручається якийсь нечупара-прийменник, котрий, однак, має жакливу руйнівну силу, – і все летить шкереберть.

Зацікавленість мовознавців проблемою вивчення мовної динаміки на синхронному зрізі зумовлена тим, що такі підходи дають змогу прогнозувати шляхи розвитку як окремих частин, так і всієї системи.

Яскравим прикладом такої мовної динаміки є явище еквівалентності слова, у тому числі функціонування так званих еквівалентів слова, інтерес мовознавців до яких з роками зростає. Ці одиниці не належать до жодної зі структурних категорій мови і вважаються елементами перехідних рівнів мовної системи [4, с. 5].

Однією з теорій, що дає підґрунтя для опису динамічного характеру мови, є теорія граматикизації, інтенсивний розвиток якої розпочався у 70-х роках минулого століття і не припиняється і дотепер. Її теоретичне підґрунтя було закладене ще задовго до того, як вона досягла піку своєї популярності. Зокрема, розгорнений аналіз процесів граматикизації міститься у статтях Є. Куриловича. Саме йому належить відоме визначення граматикизації як “розширення сфери вживання морфеми при переході від лексичного до граматичного або від менш граматичного до більш граматичного статусу, наприклад, від словотвірного форманта до словозмінного” [16, с. 69]. Широко відомими також стали праці з теорії граматикизації В. М. Жирмунського, у яких учений висловлював думку, що “граматикизація словосполучення пов’язана з більшим або меншим послабленням лексичного (предметного) значення одного з компонентів словосполучення, з послідовним перетворенням його з лексично значущого (повнозначного) слова в напівслужбове або службове, в якому домінує граматичне значення, а всієї групи в цілому – в аналітичну форму слова” [2, с. 24]. В. В. Виноградов у своїй класичній праці “Російська мова. Граматичне вчення про слово”, висловлював твердження, які закладають її теоретичне підґрунтя: “Морфологічні форми – це синтаксичні форми, що відстоялися. Немає

нічого в морфології, чого немає або раніше не було в синтаксисі та лексиці. Історія морфологічних елементів та категорій – це історія зсуву синтаксичних меж, історія перетворення синтаксичних порід у морфологічні. Цей зсув безперервний” [2, с. 29]. Схожу ідею, вивчаючи еквіваленти слова, висувала й А. А. Лучик: “Вони [еквіваленти слова] зароджуються в синтаксисі, пізніше “виштовхуються” на морфологічний рівень і поступово лексикалізуються” [4, с. 95].

Дослідженню граматикизації у її класичному розумінні в західній лінгвістиці свої праці присвячували Є. Курилович, Т. Гвон, У. Чейф, П. Хоппер, С. Томпсон, Б. Хайне, В. Крофт, Дж. Ніколс, Б. Комрі, Дж. Байбі, К. Леманн, Е. Даль, К. Ліндквіст та ін. Також багато російських лінгвістів розробляли цю теорію: О. О. Холодович, Г. А. Климов, В. П. Недялков, В. С. Храковський, І. Ш. Козинський, О. Є. Кибрик, Я. Г. Тестелець, В. О. Плунгян, Т. А. Майсак та ін. В українському мовознавстві вивченню цього питання свою увагу присвячували І. Р. Вихованець, І. Р. Бунятова, О. М. Вронська, Л. Є. Блін, Т. І. Гаврилів, О. І. Семиколонова, А. К. Романова та ін.

Оскільки теорія граматикизації дає засоби для дослідження мовних змін та перехідних елементів, якими є еквіваленти слова, пропонується стаття має на меті простежити мовну динаміку у світлі теорії граматикизації на матеріалі зіставлення прийменникових еквівалентів слова української та німецької мов.

У цьому дослідженні термін *прийменниковий еквівалент слова* вживається на позначення лексико-граматичної одиниці, що складається з двох та більше компонентів і співвідноситься за своїми семантичними і граматичними властивостями із цілісно оформленим лексичним прийменником. Закономірно, що це не єдиний термін на позначення таких “дискусійних” мовних одиниць, оскільки в останні роки багато українських мовознавців зосередили свою увагу на вивченні явища еквівалентності, зокрема, і прийменникових еквівалентів слова. В україністиці в останні роки прийменникові еквіваленти слова досліджувались А. А. Лучик, Л. В. Бутко, О. О. Антоною, а також науково-пошуковою групою кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету під керівництвом проф. А. П. Загнітка. Значним досягненням українського мовознавства є розроблення А. А. Лучик методики опису еквівалентів слова та укладення “Російсько-українського та українсько-російського словника еквівалентів слова” [4], “Словника еквівалентів слова української мови” [5], “Українсько-польського словника еквівалентів слова” [6]. Ці напрацювання відкривають широкі перспективи для подальших типолого-зіставних досліджень. З метою отримання найбільш точних результатів мають бути долучені факти різних мов світу, що дасть змогу довести, що це явище не є унікальним для української мови, а спостерігається і в інших мовах.

У сучасному мовознавстві відсутні системні зіставні дослідження прийменникових еквівалентів слова української та німецької мов, що зумовлює необхідність різноаспектного представлення цих одиниць, інструментарій для чого дає теорія граматикизації.

Найвищого ступеня граматикизації досягли первинні прийменники, до яких наближаються прийменникові еквіваленти слова. К. Ліндквіст запропонував сім ознак, за якими у німецькій мові первинні прийменники відрізняються від прийменникових еквівалентів слова: керування певними відмінками, препозиція, лаконічність плану вираження, синтаксична багатозначність, семантична багатозначність, зменшення подільності, написання з великої літери [18, с. 23]. Ці ознаки, очевидно, є результатом дії низки процесів, які, на думку Б. Хайне та Т. Кутевої, нерозривно пов'язані з механізмами граматикизаційних перетворень: десемантизація (семантичне знебарвлення), екстенсія (генералізація контексту), декатегоризація (втрата морфолого-синтаксичних ознак вихідного елемента) та ерозія (втрата фонетичного матеріалу) [14, с. 541]. Зазначені процеси відбуваються на різних стадіях граматикизації: перші два стосуються змісту мовного знака, останні два – форми. Їхня дія прослідковується на матеріалі як українських, так і німецьких прийменникових еквівалентів слова. Варто зазначити, що німецькі мовознавці у своїх працях не використовують терміна “прийменниковий еквівалент слова”, називаючи ці одиниці вторинними прийменниками (Й. Майбауер), граматичними напівелементами (Г. Вельман), полілексемними вторинними прийменниками (Д. Коуфал), перифрастичними прийменниками (К. Леманн), стійкими сполуками (Є. І. Шендельс), прийменниковими зворотами (Й. Шрьодер). Оскільки українська та німецька мови віддалено

споріднені, вірогідно, що результати застосування запропонованих ознак у вивченні прийменників та прийменникових еквівалентів слова української та німецької не будуть збігатися, тому варто послідовно розглянути їх за кожною з них.

Стосовно відмінкового керування, як відомо, кожен прийменник як української, так і німецької мови вимагає після себе певного відмінка. Найменший ступінь граматикалізації виявляють ті німецькі прийменникові еквіваленти слова, які, на відміну від первинних прийменників, що керують давальним (дативом) та / або знахідним відмінком (акузативом), зберігають керування первинного прийменника *auf, von* або *mit: in Bezug auf Akk.* (стосовно до, відносно до – тут і далі за текстом у дужках переклад автора), *in Abhängigkeit von Dat.* (залежно від), *im / in Zusammenhang mit Dat.* (у зв'язку з). В українській мові прийменникові еквіваленти також зберігають керування первинного прийменника, що перебуває у постпозиції до основного елемента прийменникового еквівалента слова: з *розрахунку на* (знах.), *вслід* (услід) *за* (оруд.), з *розрахунку на* (знах.). Більш граматикалізованими, порівняно з першою групою німецьких прийменникових еквівалентів слова, є структури, що керують родовим відмінком (генітивом), яке може замінюватися керуванням за допомогою прийменника *von* без зміни значення: ***mit Ausnahme dieser Fälle / mit Ausnahme von diesen Fällen*** (за винятком цих випадків).

Вищий ступінь препозиціоналізації, порівняно з тими одиницями, які зберігають керування первинного прийменника, виявляють українські одиниці, що вживаються з формою лише одного відмінка, переважно родового: *без відома* (род.), *в* (у) *галузі* (род.), *з приводу* (род.), *з нагоди* (род.), *з ласки* (род.). Наприклад: *Моя жінка, твоя мати, Без відома мого Просила на оріху Тобі золотого* (С. Руданський). Чітка орієнтованість прийменникових еквівалентів слова на один відмінок свідчить про їхню відмінкову однозначність, на відміну від первинних прийменників [3, с. 59].

Відмінною рисою німецької мови є те, що більшість прийменникових еквівалентів слова допускають паралельні варіанти керування: генітивом та за допомогою первинного прийменника *von*, що, проте, не впливає на значення одиниці, наприклад: *im Wege + Gen. / von, im Zuge + Gen. / von, im Rahmen + Gen. / von, im Gefolge + Gen. / von* та ін. Пор.: *Entsprechendes gilt für sonstige rechtsgeschäftliche Verfügungen sowie für Verfügungen, die im Wege der Zwangsvollstreckung oder Arrestvollziehung erfolgen* ("Закон про інвестиційну діяльність" ФРН); *Von der Passpflicht sind befreit 1. Ausländer, die aus den Nachbarstaaten, auf dem Seeweg oder im Wege von Rettungsflügen aus anderen Staaten einreisen und bei Unglücks- oder Katastrophenfällen Hilfe leisten oder in Anspruch nehmen wollen, und 2. Ausländer, die zum Flug- oder Begleitpersonal von Rettungsflügen gehören* ("Правила перебування" ФРН).

Препозиція щодо залежних іменних частин мови є ознакою абсолютної більшості прийменників української мови та більшості прийменників німецької мови, наприклад: укр. *у державі, проти закону, заради тебе*, нім. *in dem Staat* (у державі), *mit der Freundin* (з подругою), *aus Deutschland* (з Німеччини). Нижчий ступінь граматикалізації виявляють прийменники, що перебувають у постпозиції щодо залежних іменних частин мови, наприклад: укр. *успіху ради*, нім. *der Oma zuliebe* (заради бабусі), *mir zuwider* (всупереч мені). В сучасній українській мові це всього один прийменник *ради*. Зі зміною постпозиції на препозицію збільшується ступінь граматикалізації. Так, український вторинний похідний прийменник *заради*, який препозиції у препозиції, більш граматикалізований ніж вторинний похідний прийменник *ради*, якому властива постпозиція щодо залежної іменної частини мови.

З погляду лаконічності плану вираження, первинні прийменники як української, так і німецької мови переважно односкладові: укр. *з, у, на, до, від, під, над, заради, всупереч*; нім. *in, an, zu, mit, nach, von, über, unter*. Вторинні прийменники обох мов складніші: укр. *завдяки, шляхом, протягом*; нім. *dank* (завдяки), *kraft* (в силу), *mittels* (за посередництвом). Чим нижчий ступінь граматикалізації виявляють прийменникові еквіваленти слова, тим менш лаконічний їхній план вираження: укр. *зважаючи (уважаючи) на, з приводу, недалечко від, стосовно до*; нім. *auf dem Hintergrund* (на фоні), *unter / bei Berücksichtigung* (з урахуванням), *in Anlehnung* (спираючись на), *aus Anlass* (з приводу). Проте і вони мають тенденцію до редукації звукового матеріалу. У цьому плані німецька мова дає яскравіші приклади на підтвердження цієї думки, оскільки в ній на синхронному рівні функціонують

прийменникові еквіваленти слова та утворені від них способом універбації вторинні прийменники: нім. *mit Hilfe* → *mithilfe* (за допомогою), *zu Gunsten* → *zugunsten* (на користь), *auf Grund* → *aufgrund* (на основі). В українській мові таких паралельних форм немає, прийменникові еквіваленти є нарізнооформленими одиницями, наприклад: укр. *судячи з, у випадку, на предмет*. Вторинні ж прийменники утворені від інших лексичних одиниць: укр. *всупереч, внаслідок, обабіч, наперекір*.

Характерною ознакою первинних прийменників як в українській, так і в німецькій мові є участь у прийменниковому керуванні дієслів, що є виявом їхньої синтаксичної багатозначності: укр. *вона думає про нього, він чекає на неї*; нім. *sie denkt an ihn, er wartet auf sie*. У такій функції значення прийменників нейтралізуються. Відмінними особливостями німецької мови, порівняно з українською, є здатність формувати займенникові прислівники: *darauf, davon, darüber, woran, worin*, а також здатність зливатися з формами артикля: *beim = bei + dem, ins = in + das, am = an + dem*. Такі риси притаманні лише первинним прийменникам і є виявом високого ступеня граматикизації останніх. Як прийменникові еквіваленти слова, так і вторинні прийменники не мають такої здатності. Ще одним виявом синтаксичної багатозначності первинних прийменників обох мов є те, що вони можуть брати участь в утворенні власне прийменникових еквівалентів слова: укр. *на радість, в (у) порівнянні з (зі), в (у) передчутті (передчуванні)*; нім. *in Abhängigkeit von* (залежно від), *mit Rücksicht auf* (беручи до уваги), *in Bezug auf* (стосовно, по відношенню до).

Синтаксична багатозначність нерозривно пов'язана з семантичною багатозначністю. Чим більшу кількість синтаксичних ролей виконують прийменникові еквіваленти слова, тим швидший процес їхньої десемантизації, яка відбувається шляхом розширення або зміщення значення, внаслідок чого первинні прийменники часто полісемічні, оскільки вони виконують декілька синтаксичних ролей. Наприклад, український первинний прийменник *в (у)*, як і його прямиий німецький відповідник *in*, вживається для позначення локальних, темпоральних, модальних відношень. Також його значення може нейтралізуватися, якщо вони беруть участь у керуванні дієслів за допомогою прийменників: укр. *він чекає на неї, дівчинка мріє про новий комп'ютер*; нім. *er wartet auf sie, das Mädchen träumt vom neuen Computer*. Прийменникові еквіваленти слова не мають такої властивості. Семантична сполучуваність останніх також обмежена, на відміну від первинних прийменників. Наприклад, український прийменниковий еквівалент *в (у) числі* може вказувати лише на сукупність предметів, явищ, осіб, до складу яких входять інші предмети, явища, особи, що мають відмінні характеристики: *Була вона в числі 6-х автоматників, які прикривали мінерів* (Шеремет). Німецький прийменниковий еквівалент *im Laufe* (під час, в ході) вживається лише на позначення часових відношень, сполучуючись лише з іменниками, які означають час або події з часовою протяжністю: *Endet das Pachtverhältnis im Laufe eines Pachtjahrs, so hat der Verpächter dem Pächter den Wert der noch nicht getrennten, jedoch nach den Regeln einer ordnungsmäßigen Bewirtschaftung vor dem Ende des Pachtjahrs zu trennenden Früchte zu ersetzen* (Цивільний кодекс ФРН).

Коли йдеться про зменшення подільності, варто зазначити, що первинні прийменники (укр. *у, з, на, про*; нім. *in, auf*) далі не членуються на менші значущі частини. У структурі прийменникових еквівалентів слова як української, так і німецької мови дуже чітко простежується їхнє походження: укр. *на користь, у випадку, на предмет, на фоні, з приводу*; нім. *in Bezug auf* (стосовно, по відношенню до), *im Laufe* (під час / у ході), *im Hinblick auf* (з огляду на), *mit Rücksicht auf* (беручи до уваги), *im Wege* (шляхом). Проте їхня структура інтерпретується як єдність, тому її не можна змінювати чи доповнювати без наслідків для змісту: укр. *у ході бесіди*, але не *у швидкому ході бесіди*; нім. *im Laufe (des Gesprächs)* (під час / у ході розмови), але не *im langsamen / schnellen Laufe (des Gesprächs)* (у повільному / швидкому ході розмови), на відміну від вільних сполучень, які можуть бути доповнені без зміни значення: укр. *у подальшому перебігу розмови*; нім. *im weiteren Verlauf des Gesprächs* (у подальшому перебігу розмови). Продовженням процесу зменшення подільності є послаблення внутрішніх меж, і як наслідок – універбація, перетворення прийменникового еквівалента слова на прийменник. Багато виявів цього явища є у сучасній німецькій мові: *auf dem Grunde* → *auf Grund* → *aufgrund* (на основі). На цьому прикладі можемо прослідкувати, як слідує частина вихідного сполучення (елізія – це

усічення голосного, приголосного звука або складу у слові або цілій фразі з метою економії мовленнєвих зусиль мовця), а саме артикль *der* у давальному відмінку (датові). В українській мові, наприклад, у такий спосіб утворився вторинний похідний прийменник *внаслідок*, причому вихідне сполучення вже не функціонує в сучасній українській мові, його замінив прийменник, що є виявом дії закону мовної економії. Оскільки в прийменникових еквівалентах слова найвиразнішу тенденцію до елізії демонструє артикль, а в українській мові артиклів немає, закономірно, що прикладів усічення частини вихідного сполучення більше саме в німецькій мові.

Сьома ознака – написання з великої / малої літери – релевантна лише для німецької мови, оскільки в ній усі іменники пишуться з великої літери. Українській мові така риса не властива, жодна з частин мови не вирізняється особливим написанням. Тим цікавіша в цьому аспекті німецька мова, оскільки вже навіть на графічному рівні можна прослідкувати мовну динаміку та граматиалізацію цих сполук, що виявляються у паралельному вживанні прийменникових еквівалентів слова, написаних окремо, з іменником з великої літери, та прийменників, що від них походять. Наприклад, у сучасній німецькій мові функціонують такі паралельні форми: *mit Hilfe* → *mithilfe* (за допомогою), *zu Gunsten* → *zugunsten* (на користь), *zuungunsten* → *zu Ungunsten* (на шкоду), *anstelle* → *an Stelle* (замість), *zulasten* → *zu Lasten* (за рахунок), *aufseiten* → *auf Seiten* (на стороні, зі сторони), *zuseiten* → *zu Seiten* (з обох боків, обабіч), *aufgrund* → *auf Grund* (на основі), *vonseiten* → *von Seiten* (збоку, зі сторони). Після реформування німецького правопису у 1996 р. такі форми як *zu seiten*, *auf seiten*, *von seiten* вже не вважаються нормативними. Наприклад, у праці Г. Вельмана 1985 р., котра була опублікована ще до реформи, знаходимо такий приклад: *Es war das gewöhnliche Schulzimmer mit weißgetünchten Wänden, einem großen schwarzen Kruzifix und den Bildnissen des Herrscherpaares zu seiten der Tafel* (Musil, *Verwirrungen des Zöglings Törless*, 36) [11, с. 382]. Подібні зафіксовані явища дають нам наочні докази розгортання процесу лексикалізації прийменникових еквівалентів слова. Чим вищий ступінь граматиалізації, тим більша тенденція до написання з малої літери та разом. Деякі прийменники вже повністю лексикалізувалися і не мають паралельних форм серед прийменникових еквівалентів слова, хоча їхнє походження яскраво простежується завдяки прозорості форми: нім. *anstatt* (замість), *anhand* (за допомогою, за посередництвом). Прийменникові еквіваленти слова графічно не відрізняються від вільних синтаксичних конструкцій: нім. *im Zuge eines Überfalls* (у ході нападу) – нім. *im Zug sitzen* (сидіти у потязі), нім. *im Wege der Zwangsversteigerung* (шляхом примусового продажу з торгів) – нім. *Er steht mir im Weg* (Він стоїть у мене на шляху).

Таким чином, зіставивши прийменникові еквіваленти слова української та німецької мов за сімома ознаками, запропонованими К. Ліндквістом, можна констатувати, що вони мають багато спільних рис та деякі відмінності. Визначальним є той факт, що при прямому перекладі деякі прийменникові еквіваленти слова української мови в німецькій мові вже лексикалізувалися і функціонують у якості вторинних похідних прийменників, наприклад: укр. *на основі* – нім. *aufgrund*, укр. *за допомогою* – нім. *mithilfe*, укр. *за посередництвом* – нім. *anhand*, *на шкоду* – нім. *zuungunsten*, та навпаки, українські прями відповідники прийменникових еквівалентів слова німецької мови є лексикалізованими вторинними похідними прийменниками: нім. *zu Seiten* – укр. *обабіч*, нім. *von Seiten* – укр. *збоку*, нім. *im Wege* – укр. *шляхом*, нім. *im Gefolge* – укр. *внаслідок*, нім. *im Zuge* – укр. *протягом*, *an Stelle* – укр. *замість*. Хоча є й прями відповідники в українській та німецькій мовах: укр. *за винятком* – нім. *mit Ausnahme*, укр. *в ході* – нім. *im Laufe*, нім. *im Rahmen* – укр. *в (у) рамках*, нім. *zu Gunsten* – укр. *на користь*, укр. *від імені* – нім. *im Namen*, укр. *на [в (у)] протизагу* – нім. *im Gegensatz zu*, укр. *на шляху* – нім. *auf dem Wege*, укр. *у зв'язку з* – нім. *im/in Zusammenhang mit*, укр. *на відміну від* – нім. *im Unterschied zu/[zum] Unterschied von*, укр. *в інтересах* – нім. *im Interesse* та ін. Це все є ще підтвердженням того, що певні одиниці та системи цих мов розвиваються за подібними моделями.

Отже, у результаті зіставного аналізу прийменникових еквівалентів української та німецької мов виявлено, що зазначені сполуки є явищем, що притаманне декільком мовам. На основі цього можна проводити певні паралелі в розвитку мов, робити висновки про закономірності їхньої еволюції. Аналіз перехідних мовних одиниць на прикладі прийменникових еквівалентів слова української та німецької

мов на ґрунті теорії граматикалізації дає нам підстави стверджувати, що такий підхід може стати інструментом дослідження еквівалентів слова й інших мов. Вивчення еквівалентів слова у світлі теорії граматикалізації на матеріалі різних мов відкриває широкі перспективи для типолого-зіставного дослідження мов, виявлення законів мовної еволюції.

Література

1. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство, 1947. – 784 с.
2. Жирмунский В. М. О границах слова / В. М. Жирмунский // Морфологическая структура слова в языках различных типов / отв. ред. В. М. Жирмунский и О. П. Суник. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1963. – С. 6–33.
3. Куц Наталія. Проблема еквівалентності слова в структурному і семантичному аспектах (на матеріалі еквівалентності прийменникових комплексів) / Н. Куц // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 57–61.
4. Лучик А. А. Природа і статус еквівалентів слова у мовній системі / А. А. Лучик // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 95–99.
5. Лучик А. А. Російсько-український та українсько-російський словник еквівалентів слова / А. А. Лучик. – К. : Довіра, 2003. – 495 с.
6. Лучик А. А. Словник еквівалентів слова української мови / А. А. Лучик. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 174 с.
7. Лучик А. А. Українсько-польський словник еквівалентів слова / А. А. Лучик, О. О. Антонова, І. Дубровська ; Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національний університет “Києво-Могилянська академія”, Інститут славістики Польської академії наук. – К. : Національний університет “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 311 с.
8. Heine B. On contact-induced grammaticalization / B. Heine, T. Kuteva // Studies in Language. – 2003. – Volume 27, № 3. – P. 529–572.
9. Kuryłowicz J. The evolution of grammatical categories / J. Kuryłowicz // Diogenes 51. – 1965. – № 51. – P. 55–71.
10. Lindqvist Ch. Zur Entstehung von Präpositionen im Deutschen und Schwedischen / Ch. Lindqvist // Linguistische Arbeiten, 311. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1994. – 323 S.
11. Wellmann, Hans (1985): Aus Anlaß einer Feier. Grammatische Halbelemente im Umfeld von Präpositionen. In: Koller, Erwin/Moser, Hans (Hrsg.): Studien zur deutschen Grammatik. – Innsbruck : Universität. – S. 375–393.